

ac macilentis et curvi ingrediuntur. Itaque in nobis est causa, cur non facile ingredi possimus per eam portam, per quam multi sanctorum sine ulla difficultate vel molestia transierunt. Incipiat ergo homo Christianus deponere onera divitiarum, intelligat opes sibi a Deo datas ut œonomo, non ut domino; ut eas distribuat indigentibus, non ut eas sibi uni diligenter conservet: sic enim fiet, ut animus ab amore divitiarum liber effectus, quasi magno onere deposito, ob angustias portæ non laboret. Nec minus deponat pinguedinem nimiam deliciarum carnalium, vel potius ejiciat humores noxios cupiditatum variarum, quæ hydropem gignunt, et corpus infant. Denique exuat opinionem propriæ existimationis, induat humilitatem Christi, inclinet cervicem ad obedientiam mandatorum, et tunc queratur, si non satis facile et commode portam salutis ingredi possit.

CAP. XIV.

Necessarium esse ingressam portam, quantumvis angustam, si quis salvus esse velit.

Sed sive porta illa lata sit, sive angusta, omnino contendere debemus, ut per eam ingrediamur: nullus enim alius locus est post hanc vitam, quæ fugit velut umbra, ubi bene esse possimus, nisi intra hanc portam. Ideo enim Dominus hortatur, dicens: *Contendite intrare per angustam portam* (Luc. XIII.): quoniam ut ipse in eodem loco subjungit, qui foris manebunt, ad ea loca detraherentur omnes, ubi sempiternus est fletus, et assiduus dentium stridor: quæ dolores maximos significant cum desperatione remedii; unde rabies oritur, quæ impatienter tolerat, quæ tolerare non vellet et semper tolerare cogitur. Quanto satius erat contendere intrare per angustam portam, ubi modico labore vel dolore sustentato, requies et jucunditas invenitur! Et si quidem possent homines et angustias portæ, et dolores gehennæ simul evadere, fortasse excusari possent eorum fragilitas, vel imbecillitas, qui vim facere portæ illius angustias non audent: sed cum necesse sit, aut hic ad tempus laborare vim faciendo, aut incidere in

labores doloresque perpetuos, ubi est iudicium, ubi ratio, quæ dicitur fugiendas esse angustias minores et breviores, ut ad intolerabiles et gravissimas veniatur? Sed etiam si nulla sequerentur angustias post hanc vitam, sed sola privatio Domus Dei, ubi sempiterna sunt gaudia; hoc ipsum deberet in nobis efficere, ut non solum per angustias portæ, sed etiam per spinas et tribulos, nec non per ferrum et ignem alacriter intraremus. Et quamvis hoc tempore non sentiamus, quid sit privari beatitudine; tamen post animæ separationem a corpore aperientur oculi mentis, ut clarissime videant, quantum sit detrimentum, imo quam infinita jactura, non pervenire ad finem ultimum, ad quem creati sumus. Atque hoc desiderium significant verba illa, quæ in Evangelio referuntur repetita ab illis qui exclusi foris manebunt: *Domine, Domine, aperi nobis*. (Matth. xxv.) Siquidem desiderium ultimi finis semper cruciabit miseris, et conscientie remorsus nunquam quiescet, et implebitur illud: *Vermis eorum non morietur, et ignis eorum non extinguetur*. (Luc. XIII.)

O si possemus nunc serio cogitare, quantum affectu dicent homines illi, *Domine, Domine aperi nobis* (Marc. xv.) Ac si dicant: Sine ingressu in istam Domum vivere non possumus, nec tamen mori nobis datur. Itaque vivimus non ut vivamus, sed ut semper miserimi simus. Ergo aperi nobis, quia parati sumus quaslibet angustias tormentorum pati, modo ingrediamur. Sed respondetur: *Nescio vos*. Annus illius finem accepit: quando potuistis ingredi, nolulistis; nunc ergo sequum est, ut quando vultis ingredi, non possitis. Ita illi sine ullo remedio exclusi, nunquam tamen cessabunt clamare, naturali desiderio stimulante: *Domine, Domine aperi nobis*. Sed qui surdi fuerunt in hac vita ad exhortationes Domini clamantis et dicentis, *Contendite intrare per angustam portam*, tunc surdis auribus Domini clamabunt, *Domine, Domine, aperi nobis*. Quare si quid sapimus, nunc rebus nostris consulamus, quando tempus habemus faciamus nunc, dum licet, quod tunc sine ulla dubitatione toto corde facere, vel fecisse cupiemus, et non licebit.

LIBER QUARTUS

CAP. I.

In celo esse vera gaudia.

Paradisus, nomen est voluptatis et deliciarum: significat enim hortum, sive pomarium et viridarium simul amenissimum, et ad recreationem et jucunditatem afferendam aptissimum. In libro (Gen. ii et iii) Genesis paradisus voluptatis non semel appellatur, ubi de paradiso terrestri sermo habetur. Apud Ezechielem vero de paradiso celesti dicitur Angelo primario, qui postea cecidit et Diabolus factus est. *In deliciis Paradisi Dei fuisti*. (Eze. xxviii.) Quia vero in Scripturis sanctis nihil habemus de Paradiso, nisi fuisse in eo arbores multas, et fontem aquæ vivæ: ideo visum est mihi occasione hujus nominis explicare voluptates et gaudia, quibus fruuntur in celo beati. Erit vero, nisi fallor, utilis contemplatio ad excitandos animos, ad ea, quæ sursum sunt, querenda et cogitanda: ac per hoc ad vitam sic instituendam, ut cum hinc migrandum erit, non ad luctum et tenebras, sed ad lucem et lætificationem sempiternam Deo adjuvante migremus. Solent enim homines, paucis exceptis, magis trahi voluptate, quam aliquo bono alio: et Ecclesia in quadam oratione dicit: « Ibi nostra fixa sint corda, ubi vera sunt gaudia. » Ac primum considerabimus, quid Scripturæ sanctæ de celesti paradiso nos doceant, unde probemus vere esse in paradiso celesti gaudia: deinde tentabimus explicare, quæ sint illa gaudia: postremo variis rationibus, vel potius comparisonibus demonstrabimus, gaudia illa esse longe majora, quam nos capere, vel cogitare, vel etiam suspicari possimus.

Primum igitur nomen ipsum paradisi, voluptatem ac delicias sonat, ut ex libro Genese paulo ante ostendimus. Esse autem in celo paradisum, testatur Ezechiel, qui de primo Angelo scripsit: *In deliciis paradisi Dei fuisti*. (Eze. xxviii.) Testatur Dominus Evangelio, cum latroni secum pendenti dixit: *Hodie mecum eris in paradiso*. (Luc. xxiii.) Accepit enim paradisum pro regno Dei, et essentiali beatitudine, dixerat enim latro: *Domine memento mei, dum veneris in*

regnum tuum, et Dominus promittens illi consortium regni sui, respondit: *Hodie mecum eris in paradiso*: testatur Beatus Paulus in posteriore ad Corinthios, cum ait: *Scio hominem in Christo, raptum usque ad tertium cælum*, et quia *Raptus est in paradisum*. (II Corint. xii.), testatur Beatus Joannes in Apocalypsi, ubi Dominum introducit loquentem: *Vincenti dabo edere de ligno vitæ, quod est in paradiso Dei mei*. (Apoc. ii.) Ex his locis perspicuum est regionem beatorum esse locum deliciarum et voluptatis. Deinde cum Dominus ait servo bono et fidei: *Intra in gaudium Domini tui* (Mat. xxv.), nome apertissime declarat, Domum Dei, sive Civitatem Dei, ad quam admittuntur servi boni et fideles, cum de hoc mundo migrant, esse locum gaudii? Et cum idem Dominus multis in locis comparat regnum cælorum cœnæ, ut apud Lucam, cum ait: *Homo quidam fecit cœnam magnam* (Luc. xiv.): et cum alibi dicat: *Et ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus regnum, ut edatis et bibatis super mensam meam in regno meo* (Luc. xxi.); et denique cum in Apocalypsi dicitur: *Beati, qui ad cœnam nuptiarum Agni vocati sunt* (Apoc. xix.), certe Scriptura per metaphoram cœnæ, delectationem voluptatæque significat; nisi quis negare velit, in sensu gustandi ullam esse voluptatem. Ad hæc in Evangelii, in Apocalypsi, regnum Dei nuptiis regalibus comparatur, ut notum est ex parabola regis qui fecit nuptias filio suo (Mat. ii.), et ex parabola virginum sapientium et stultarum, quarum sapientes intrarunt cum sponso ad nuptias, stultæ vero foris manserunt (Mat. xxv.): et ex Apocalypsi, ubi multa dicuntur de nuptiis Agni in regno cælorum cum apparatu maximo celebratis. (Apoc. xix.) Porro nuptiis regalibus comparatur beatorum sanctorum, quoniam in nuptiis omnia fere genera voluptatum exhibentur, et percipiuntur; de qua re in libro sequenti dicturi sumus.

Denique in Apocalypsi vidit Sanctus Joannes chorum virginum, qui sequebantur Agnum, quocumque iret; et cantabant canticum novum, quod nemo alius cantare poterat. Quem locum Sanctus Augustinus exponit in libro de sancta virginitate (cap. 27.), de certis gaudiis, sanctisque volu-

ptatibus, quibus soli et solæ virgines perfruentur, verba ejus hæc sunt: « Vos affertis adnuptias Agni canticum novum; quod cantabitis in citharis vestris, hoc est, in cordibus dicatis laudibus; non utique tale, quale nemo poterit dicere nisi vos, » et infra: « Quo ire putamus hunc Agnum? quo nemo eum sequi valeat, vel audeat, nisi vos? Quo putamus eum ire? in quos saltus, et præta? Ubi credo sunt gramina gaudia, non gaudia sæculi hujus vana, insanie mendaces: nec gaudia, qualia in ipso regno Dei, cæteris non virginibus erunt, sed a cæterorum omnium gaudiorum sorte distincta. » Et infra: « Videbit vos cætera multitudo fidelium, quæ ad hoc Agnum sequi non potest; videbit nec invidet, et collectando vobis, quod in se non habet, habebit in vobis. Nam et illud canticum novum proprium vestrum dicere non poterit, audire autem poterit, et delectari vestro tam excellenti bono. Sed vos, qui et dicetis, et audietis; quia et hoc, quod dicetis, a vobis audietis, felicius exultabit, jucundiusque regnabit. » (De sancta virginitate cap. 29.) Ex his igitur manifeste constat, in cælesti regno et civitate vel domo, multa esse vera gaudia, verissimasque et maximas voluptates.

CAP. II.

De gaudio intelligentiæ.

Cum ex divinis litteris probatum jam sit, in regno cælorum vera esse gaudia; nunc exponemus, quænam illa sint gaudia. Ac breviter explicanda erunt primo gaudia intelligentiæ, voluntatis, et memoriæ, quæ ad spiritum pertinent: deinde gaudia sensuum singulorum, quæ pertinent ad corpus. Neque hoc loco affirmare intendimus, intelligentiam, et memoriæ, et sensus corporis proprias sedes esse gaudii: cum non ignoremus, gaudium, ut etiam desiderium, proprie ad voluntatem in parte superiore pertinere. Sed loquimur, ut vulgo homines loquuntur, qui non recusant dicere, oculus delectatur pulchritudine colorum, et auris suavitate sonorum. Intelligentius ergo per gaudium mentis, vel memoriæ, vel sensuum externorum, delectationem, quam percipit homo ex iis, quæ intelligit; vel quorum recordatur, vel quæ sensibus externis haurit. Primum igitur beatorum gaudium erit,

oculis mentis videre Deum facie ad faciem, ut loquitur Beatus Paulus in Epistola priorè ad Corinth (I Cor. xiii.), et videre eum sicuti est, ut loquitur beatus Joannes (I Joan. iii.) in Epistola prima. Quantum autem hoc sit futuram gaudium possumus ex eo conjicere, quod Isaias (Isai. lxiiv.) propheta et Apostolus Paulus testantur superare omnia gaudia, quæ nullis hominum vidit, aut audivit, aut cupivit, aut cogitavit. *Oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit quæ preparavit Deus tuis, qui diligunt illum.* (I Corinth. xiii.) Loquitur enim Scriptura de præcipua et essentiali beatitudine, quæ in ipsius Dei visione posita est, juxta verbum Domini: *Beati mundo corde, quoniam Deum videbunt* (Matt. v.); et hæc est *vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti, Jesum Christum.* (Matt. v.) Et quidem magna amplificatio illa esse videtur, quod nemo viderit, aut audierit, aut desideraverit, aut cogitaverit tale bonum, quale in Dei visione percipietur: tamen non est amplificatio, sed simplex veritas: quoniam oculi, et aures, et corda hominum solita sunt gaudia solum terminata, mensurata, et finita percipere: visio autem Dei visio est lucis inaccessibilis, et boni prorsus infiniti, quod in se continet omne bonum, juxta verbum Domini ad Moysen, *Ego ostendam omne bonum tibi* (Exod. xxxiii.); cum ille antea petiisset, *Ostende mihi faciem tuam.* At ut per rationem hoc ipsum demonstrerem, sciendum est ex Sancto Thoma (Pag. 2 quæst. 31. art. 5), delectationem, quæ percipitur ex cognitione, tria requirere, potentiam intelligentem sive sentientem, objectum conveniens illi potentie, et unionem objecti cum potentia: et quanto potentia est aptior ad cognoscendum, et objectum nobilissimum, et unio magis intima, tanto percipi delectationem majorem. Quod autem intelligentia sive mens sit purior, et altior, et nobilior, et, ut sic loquar, vivacior, ac per hoc multo aptior ad cognoscendum quam sensus externus, in dubium revocari non potest. Quod vero Deus sit objectum altissimum et nobilissimum non solum supra omnia objecta sensuum, sed etiam supra omnia omnino objecta mentis, quippe infinitum bonum, et omne bonum, vel potius ipsa bonitas, nemo ambigere potest. Jam vero quod unio intelligentiæ cum Deo per apertam visionem sit unio sic intima, ut essentia Dei totam mentem videntis penetret,

et mens ipsa in ipsum Deum, quasi in mare magnum tota mergatur et transformetur, æque certum atque indubitatum est. Quis igitur capere vel suspicari poterit, quantum illud sit gaudium? quale illud osculum summi boni? qualis ille complexus sponsi pulchritudinis infinitæ? Certe in conjunctione pulchri coloris cum sensu videndi, et dulcissimi soni cum sensu audiendi, et cæterorum sensibilibus cum sensibus suis, magnam experimur voluptatem, et sæpe tam magnam, ut nonnulli propter illam fore insaniant: et tamen potentia sentienti materiales sunt, et cum bestiis nobis communes: objecta quoque res corporales sunt, et non nimis sæpe lædunt quam oblectent: et denique unio superficialis est, et externa, et in pluribus sensibus non fit unio ipsius objecti, sed ejus imaginis cum potentia. Adde quod unio spiritalis, et unio Dei cum intelligentia per visionem, est firmior, durabilior, et tota similis: delectationes enim corporales, et quæ sensibus percipiuntur, quia mutationem afferunt, non possunt esse diurnæ, et non sunt totæ simul, sed quasi guttatum instillantur. Quare sine ulla dubitatione major est delectatio mentis, quam sensus.

Collige ergo te, homo, et appende in justa trutinæ voluptatem, quam tibi mundus offert, cum ea, quam Deus promittit, cum visionem suam diligentiùs se promittit, et elige quod vis. Certe enim si voluptatem amas, quam a te amari negare non potes, maximam potius quam minimam, et semper duraturam, quam eam, quæ momentanea est, eliges. Neque sola visio Dei sanctis hominibus in cælo promittitur, sed etiam omnium rerum, quas fecit Deus. Hic quidem in terris cernimus per sensum videndi solem, et lunam, et stellas, et terras et maria, et flumina, et animantia, et arbores, et metalla: sed mens nostra nihil omnino cernit, id est, nullam substantiam creatam perfecte novit, non differentias essentielles, non proprietates, non vires, ac ne animam quidem suam homo videt, sed more cæcorum palpando effecta, et discurrendo per rationem aliquid cognitionis acquirit. Quale ergo gaudium erit, cum intelligentia nostra revelata facie, manifeste videbit naturas omnium rerum, differentias, proprietates, vires? Et cum quanta exultatione obstupescet, cum videbit exercitum Angelorum innumerabilem, quorum nullus cum alio in specie convenit, et differentias omnium et singulorum perspicue

intuebitur? Proh quale theatrum erit illud, quam desiderabile, quam amabile, cum sanctos homines, qui fuerint a principio mundi usque ad finem, simul cum Angelis omnibus congregatos, et singulorum merita, palmas, et coronas intueri licebit! Nec sine lætitiæ voluptatè videbimus scelera et tormenta perditorum; in quibus sanctitas piorum, et justitia Dei, mirifice collucebunt: tunc enim justi manus suas lavabunt in sanguine peccatorum (Ps. lviij.), ut Propheta tanto ante prædixit. Quid enim est manus lavare in sanguine peccatorum, nisi justorum opera clarius emicare ad comparationem operum hominum iniquorum? Splendebit certe magis virginitas aliquorum, quando cum adulteriis aliorum æqualem conferetur: nec non jejunia, et elemosynæ aliquorum, quando cum commessionibus, et ebrietatibus, et crudelitatis aliorum similiter æqualem comparabitur: quando videlicet erunt, qui dicant: Ille juvenis, et formosus erat, et tamen virginitatem aut castitatem perpetuo coluit; iste autem juvenis quoque et formosus fuit, sed uxore sua non contentus, adulteriis et sacrilegijs sæpe se polluit: et ille dives, et nobilis fuit, et jejunavit, et oravit frequenter, et elemosynas multas fecit; iste æque dives et nobilis fuit, sed commessionibus et ebrietatibus addictus, sic omnia in voluptates suas consumpsit, ut pauperibus nihil unquam donaverit. Atque hinc fiet, ut crescat gaudium justorum ex notitia scelerum iniquorum: et simul gaudium crescat ex contemplatione justitiæ quæ mirifice splendebit in præmijs beatorum, et in suppliciis miserorum. Nunc enim in rebus humanis magna deformitas cernitur in eo, quod sæpe culpa conjungitur cum præmio, et virtus cum poena, unde justitia Dei apud homines non nihil obscurari videtur: sed tunc omnis poena cum culpa, et omne præmium cum virtute jungetur; atque ita decor justitiæ in meritibus Beatorum incredibile gaudium excitabit.

CAP. III.

De gaudio voluntatis.

Tria sunt, quæ præter voluptatem, quam capit voluntas ex bono intelligentiæ, maxima gaudia in ipsa voluntate proprie gignunt. Unum est amor Dei et proximi ardentissimus, et inextinguibilis: amor enim est præ-

cipuum condimentum omnium rerum amabilem. Qui amat, omnia, quæ amat, pulcherrima atque optima esse iudicat; et ideo illorum aspectu et consuetudine plurimum gaudet, et ex absentia vel privatione inconsolabiliter dolet. Videmus parentes, qui naturaliter filios suos valde diligunt, eos pulcherrimos, ingeniosissimos, prudentissimos credere quamvis sæpe deformes sint et ingenio ac iudicio careant; et si daretur optio, filios suos non mutarent cum quibuscumque aliis iudicio aliorum hominum melioribus et pulchrioribus. Sæpe etiam homines amore capi videmus, vel ex veneficio, vel casu aliquo, personarum deformium, cum quibus versari iucundissimum, et contra ab eis avelli infelicissimum iudicant. Quod certe non facit nisi amor, condimentum, ut diximus, omnium amabilium. Quæ cum ita sint, qualis et quantum erit voluptas sanctorum, cum Deo et beatis omnibus semper versari, quos ardentissime semper amabunt; et qui non falso iudicio, sed verissime pulcherrimi et optimi sunt et a quibus nunquam se divellendos esse noverunt? Contra vero, unum ex majoribus gehennæ suppliciis erit semper versari cum iis, quos maxime oderunt, et a quibus circumventos mille artibus se fuisse sciunt.

Altera res, quæ gaudium magnum in voluntate beatorum gignet, erit quies quamdam incomparabilis, et satietas sine fastidio quæ illos pacatos et contentos modis omnibus reddet. Hic certe in terris nemo est sua sorte contentus, nemo qui non multa cupiat, quæ obfluere non potest. Inde omnes famelici, omnes sitibundi, omnes inquieti vivunt. Neque mirum id videri debet, cum animus noster capax sit boni infiniti et sempiterni, et res create parvæ sint et fragiles, quæ diu permanere non valent. Quare igitur gaudium erit illi homini, qui in eo loco constitutum se cernet, ubi plane omni ex parte contentus vivet? ubi nihil desiderabit, nihil timebit, nihil requiret, nihil ambiet amplius? O pax exsuperans omnem sensum, quam mundus non potest dare, et quæ in sola invenitur superna Jerusalem, civitate Regis pacifici et magni? Ad te suspirat peregrinatio nostra, quæ plena tentationibus et sollicitudinibus, in sola tui memoria et expectatione aliquantulum requiescit.

Tertia res quæ voluntati beatæ magnum gaudium affert, est iustitia, eaque perfecta, et perfectior, quam esset iustitia originalis in Adamo. Illa subieciat partem inferio-

rem superiori, donec superior esset subjecta Deo: hæc subiecit partem inferiorem superiori, et superiorem Deo nexu firmissimo et insolubili. Illa erat quasi vestis lana, vel lineæ; hæc est quasi vestis holoserica, vel aurea, quæ voluntatem facit, pulcherrimam, et amabilem Deo, et sibi, et Angelis, ac beatis hominibus universis. Hæc est illa perfecta iustitia, quæ nullam admittit maculam ne venialem quidem, ut de anima tali veste induta dici possit: *Tota pulchra es, amica mea, et macula non est in te.* (Cant. iv.) Hæc in se concludit omnes virtutes, quæ imperfectionem nullam admittant habent. Quantum autem hæc iustitia iucunditatem et lætitudinem afferat, testis est sapiens in Proverbiis cum ait: *Secura mens, quasi iuge convivium* (Prov. xv.) Illa autem sola est mens secura, quam conscientia nunquam remordet, quod per iustitiam perfectam ita sit in bono stabilita ut ne ad momentum quidem labi possit, testis quoque est Apostolus Paulus, qui dicit: *Regnum Dei non est esca et potus sed iustitia, pax et gaudium in Spiritu sancto.* (Rom. xiv.) Ubi sanctus Apostolus manifeste docet, regnum cœlorum voluptatem quidem magnam in se comprehendere, sed eam sitam non esse in delectatione gula, et repletionis ventris, ut homines carnales et animales forte vellent; sed in iustitia, quæ parit in anima solidam pacem, et verum gaudium. Qui enim perfecte iustus est, is non habet quiddam in corde suo, quod eum reprehendat: neque in actionibus suis, quod ab aliis reprehendi possit. Inde oritur solidissima et dulcissima pax cum Deo, et secum, et cum omnibus aliis. Inde vero nascitur gaudium ineffabile in Spiritu sancto, cui gaudium nulla terrena vel temporalis lætitia poterit comparari.

CAP. IV.

De gaudio memoria.

Jam vero memoria ex recordatione rerum præteritarum, non exignam materiam gaudiorum representabit. Primum enim recordatio beneficiorum Dei in omni vita, spiritualium et corporaliū, naturalium et supernaturalium, temporalium et æternorum, incredibilem lætitudinem affert, cum iustus recogitat, se tam multis modis præventum in benedictionibus, dulcedinis. Deinde recordatio periculorum, a quibus nos Deus miris modis eripuit in omni ætate, in omni officio,

in omni statu, quantum lætitudinem adferet? Inter cætera vero pericula illud in primis pro, quod sæpe peccato lethali, ac per hoc gehennæ proximus aliquis fuerit, et Deus sola benignitate sua motus peccatum impediverit. Hæc certe misericordia Dei tanta et tam singularis, electis suis frequenter impensa, cum ad memoriam in illa tutissima et pacatissima regione veniet, lætitudinem maximam suppeditabit. Quæ recordatio si sanctis deesset in cœlo, quomodo, sicut ait Psalmus, misericordias Domini in æternum cantarent? (Psal. lxxxv.) « Quo cantico », inquit Sanctus Augustinus in libro postremo de civitate Dei, « in gloriam gratia Christi, cuius sanguine liberati sumus, nihil erit profecto illi iucundius civitati. » (Lib. xxii. de Civitate Dei c. xxx.)

Quid dicam de cursu temporum et sæculorum a principio usque ad finem? quantum voluptatem afferet recordatio tot vicissitudinum rerum, et tantæ varietatis, quas tam sapienter gubernavit et rexit, et ad fines debitos perduxit inimitabilis providentia Dei? Hic fortasse est ille impetus fluminis, qui tam mirifice lætificat civitatem Dei (Psal. lxxv.) Quid enim est ordo sæculorum magna velocitate labentium, et cursum nunquam intermittentium, nisi fluminis impetus sine cessatione aquas suas rapientis et devolventis, donec in oceanum demergantur, atque dispareant? Et nunc quidem dum flumen fluit et tempora labantur, multi de providentia Dei disputant, et non desunt etiam ex Dei servis, qui turbati isto impetu fluminis, quod multa detrimenta sæpe affert bonis, multa commoda malis, dum terram bonam a campis iustorum ablata ad campos impiorum defert, graves tentationes passi, de providentia Dei queri visi sunt. Audi Prophetam Regium: *Dei autem pene moti sunt pedes, pene effusi sunt gressus mei, quia zelavi super iniquos, pacem peccatorum videns* (Psal. lxxii.) et infra: *Eccce ipsi peccatores, et abundantes in sæculo obtinuerunt divitias, et dixit: Ego sine causa justificavi cor meum, et laevi inter innocentes manus meas, et fui flagellatus tota die.* Audi Jeremiam: *Iustus quidem tu es; Domine, si disputem tecum: verum tamen iusta loquar ad te: Quare vir impiorum prosperatur? bene est omnibus, qui prævaricantur, et inique agunt? Plantasti eos, et radicem miserant: proficiunt, et faciunt fructum: prope est tui ori eorum, et longe a renibus eorum* (Jer. xii.) Audi Habacuc:

Quare, inquit, respicis super iniqua agentes, et taces decorante impio iustiorum se? Et facies homines quasi pisces maris, et quasi reptile non habent principem. (Hab. i.) Sed post cursum temporum evolutum et flumen in mare demersum, cum sancti in cœlo totum illum cursum ad memoriam revocabunt, et rationes omnium illarum vicissitudinum in libro divinæ providentiæ perspicue legent, incredibile dictum est, quam vehementer fluminis illius impetus per memoriam representatus lætificabit civitatem Dei. Ibi videbunt, cur Deus permisit primum Angelum et primum hominem labi: et cur misericordia Dei hominem liberaverit, Angelum non liberaverit. Ibi videbunt, cur Deus elegerit in populum filios Abrahami, quos tamen prævidebat durissima cervicis futuros; et quanta bona ex illorum pervicacia paraturos esset gentibus. Ac ut universalem providentiam prætermittam, ibi videbunt, cur permisit plurimos iustorum, ac pene omnes, in mundo pressuram pati, ut videlicet eos gloriosissime coronaret. Atque ex hæc recordatione benedicent cum ingenti lætitia omnes cruce quas passi sunt in mundo, cum in coronas sempiternas videant esse conversas; ac dicent cum Propheta: *Secundum magnitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ lætificaverunt animam meam* (Ps. xciii.)

CAP. V.

De gaudio oculorum.

Videamus nunc gaudia corporis glorificati. Ac primum se offert gaudium sensus videntis, qui inter corporales sensus nobilissimus est, et cuius officium lætissime et longissime patet. Is in celestis patria gaudebit primum de proprii corporis splendore et pulchritudine. Videbit enim (Phil. iii.) corpus suum reformatum a Christo, et configuratum corpori claritatis suæ, ut dicit Apostolus in Epist. ad Philippenses. Neque claritas ejus minor erit claritate solis: Christum enim ad cuius splendorem conformandi sumus, idem Apostolus (Actor. xxvi) supra splendorem solis a se visum fuisse testatur in Actis Apostolorum; et ipse Dominus in Evangelio loquitur, et dicit: *Tunc Iusti fulgebunt sicut sol in regno Patris eorum.* (Math. xiii.) Quale igitur et quam gratum spectaculum videbunt oculi beatorum quando manus suas, et pe-

des, et membra omnia cernent radios lucis ex se proferre ut non egeant amplius lumine solis, neque lunæ et multo minus lucernæ aut candelæ ad omnes tenebras undique dissipandas? Sed non solum corpus proprium instar solis fulgere videbunt, sed corpora sanctorum omnium, ac in primis Christi ipsius, et sanctissimæ Matris ejus. Quantum lætificat sol unus ex ortu suo universam terram? Quid igitur erit videre simul innumerabiles soles, non sola luce illustres, sed membrorum varietate et venustate pulcherrimos? Neque in eo loco claudendi erunt oculi, ne forte a nimio splendore lædentur: nam et ipsi oculi beati erunt, ac per hoc impassibiles et immortales; qui enim lumine glorie confortabit oculos mentis, ne videntes Deum facie ad faciem opprimantur a gloria, idem etiam dote impassibilitatis confortabit oculos corporis, ut sine læsione cernant non solem unum, sed innumerabiles.

Illud etiam accedet ad gaudium oculorum, quod Sanctus Augustinus (*Lib. xxii. de Civitate Dei cap. 20.*) docet in libro de Civitate Dei, Martyres beatissimos in ea corporis parte, in qua supplicia pertulerunt, signa virtutis pulcherrima et venustissima prælaturos. Quid igitur erit, videre Sanctum Stephanum tot gemmis, pretiosis insignem, quod lapidum ictus in corpore suo pertulit? Quid Joannem Baptistam, et Jacobum majorem ac Paulum Apostolos, et alios prope infinitos, quibus collum pro Christo præcisum fuit, videre terque nobilissimo, omnique auro pretiosiore, incredibili decore fulgere? quid Sanctum Bartholomæum, cui pelvis a toto corpore detracta fuit, cernere toto corpore ita illustrem, ut omnem purpuram, quantumvis pretiosam, superare videatur? Quid erit, ut cætera prætermittam, videre Petrum, et Andræam, et alios plurimos, qui crucis supplicium pertulerunt, quasi stellas lucidissimas in manibus et pedibus cum infinito decore gestare? Nam de Christo Rege Martyrium, qui ad gloriam suam et solatium nostrum signa clavorum et lanceæ conservare voluit, nulla lingua promere potest, quanta luce signa illa sacrosancta micabant: cum omnium sanctorum gloria ad Christi gloriam minor sit quam si pulchritudo stellarum ad solis pulchritudinem conferatur.

Quid jam dicam de voluptate, quam capient oculi beatorum ex conspectu totius illius amplissimæ civitatis, quam (*Tob. xiii.*) Tobias, et Joannes, ut supra demonstravi-

mus (*Apoc. xxi.*), non habentes satis digna vocabula, quibus ejus decorem exprimerent, totam auream, et gemmis ac margaritis et lapidibus pretiosis ornatam esse dixerunt? (*Isai. lvi.*) Quid denique de celo novo, (*Apoc. xxi.*) et terra nova, quam Scripturæ sanctæ nobis promittunt post ultimi judicii diem, et de renovatione et in statum meliorem commutatione totius rerum universitatis? Ista enim sicut nobis incognita sunt ita novo et admirabili gaudio beatorum oculos oblectabant, cum eorum pulchritudo conspici cœperit.

CAP. VI.

De gaudio aurium.

Sensum audiendi et instrumenta loquendi futura esse in regno cælorum, dubitari non potest: erunt enim corpora beatorum vera et viva, et ab omni parte perfecta, quale Christi corpus fuisse post (*Matth. xxviii. Luc. xxiv. Joan. xx. et xxi.*) resurrectionem Apostoli omnes, et multi præterea discipuli, et mulieres non paucæ manifeste viderunt nam et ipsum loquentem audiebant, et ipse illis interrogantibus (*Act. i et ix. et xxii. et xxvi.*) respondebat; ipse etiam Beatus Paulus Christum de celo sibi loquentem audivit, et Christo ipse audienti respondit. Futura quoque in celo cantica, ac præsertim illius vocis, *Alleluia*, testantur Tobias (*Tob. xiii.*) et Sanctus Joannes (*Apoc. xix.*). Ex his satis aperte potest intelligi, non defutura in Civitate illa cantica plurimæ et dulcissima, quibus Deus laudetur, et aures beatæ sanctorum hominum mirifice oblectentur. Et si omnia debent esse commensurata, dulcium quoque non erit, quin illa cantica tanto suaviora et nobiliora esse debeant, quanto sunt ipsi cantores doctiores, et qui laudatur, sublimior, et locus, in quo cantatur, excelsior et audientium cœtus intelligentior atque frequentior. Quid igitur erit in altissima illa pace, et animorum concordia, et in illo charitatis ardore erga summum Benefactorem, audire liquidissimas voces canentium *Alleluia*? Si Beatus Franciscus, ut scriptum reliquit Sanctus Bonaventura (*De vita S. Francisci, cap. v.*), ad brevissimum sonitum citharæ ab Angelo pulsatæ, ita commutus est, ut aliud se putaret sæculum commutasse; quibus deliciis aures nostræ fruuntur, quando millia cantorum et cit hæredorum concordis-

simis et suavissimis vocibus Deum collaudabunt; et alia millia concentu pari, et ardore non dissimili laudes eandem iterum atque iterum repetent? Et fortasse non solius Dei laudes in civitate illa canentur, sed etiam triumphorum sanctorum Martyrum, et Confessorum præconia, et Virginum gloria, et sanctorum omnium contra Diabolum victorie cantibus extollentur: hæc enim omnia in Dei laudes et gloriam redundabunt. Quod ergo dicitur ab Ecclesiastico: *Qui probatus est in illo, et perfectus est, erit illi gloria æterna: qui potuit transgredi, et non est transgressus; facere mala, et non fecit: ideo stabilita sunt bona illius in Domino, et eleemosynas illius enarrabit omnis Ecclesia sanctorum (Ecl. xxxi.)*: quamvis de laudibus mortalium in Ecclesia, quæ peregrinatur in terris, intelligi possit; tamen nihil prohibet, quominus intelligatur de civibus immortalibus, et de Ecclesia, quæ triumphat in cælis: ibi enim habebunt vere sancti gloriam æternam, et illa vere et proprie est Ecclesia sanctorum. Et cum in Evangelio Dominus dicat laudandos esse a Deo in regno cælesti fideles et prudentes servos, illis verbis, *Evæge serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam, intra in gaudium Domini tui (Matth. xxx.)*: quid prohibet quin existimare possimus, verba illa Domini, cantu totius cælestis curiæ excipienda, iterum atque iterum dulcissime repetenda? Certe de Sancto Martino Ecclesia Catholica dicere non dubitavit: « Martinus hic pauper et medicus dives cælum ingreditur, hymnis celestibus honoratur. » (*In Laudibus.*) Denique Sanctus Augustinus in extremo libro de civitate Dei, hoc ipsum disertis verbis affirmat cum ait: « Vera ibi gloria erit, ubi laudantis nec errore quisquam, nec adulatione laudabitur. Verus honor, qui nulli negabitur digno, nulli deferetur indigno: sed nec ad eum ambit ullus indignus, ubi nullus permittitur esse nisi dignus. » (*Lib. xxii. de Civitate Dei, cap. xxx.*) O igitur terque quaterque beati, qui in loco illo, unde exultat adulatio, et ubi non invenitur mendaciam, audient decantari laudes suas sine periculo superbiæ, sed non sine incremento lætitiæ!

CAP. VII.

De gaudio narium.

De cæteris sensibus pauca dicenda erunt,

non quod suis et magnis voluptatibus careant, sed quod illas voluptates, quales futuræ sint, scriptura non aperuerit. Illud nobis satis constat, multa corpora sanctorum statim a morte odorem suavissimum spirare cœpisse, qualem alium nemo antea senserat. Hoc de corpore (*In vita S. Hilarii.*) S. Hilarii testatur Sanctus Hieronymus: affirmat enim, post decem menses a sepultura inventum corpus integrum; quasi adhuc viveret, et tantis fragrans odoribus, ut delibutum unguentis putaretur. Hoc idem de corpore Sancti Servuli paralytici testatur S. Gregorius in dialogis, cujus hæc sunt verba: « Anima exequite, tanta fragrantia odoris aspersa est, ut omnes, qui illic aderant, inestimabili suavitate repleverunt. » (*Lib. iv. cap. 14.*) Et paulo post: « Quosque corpus ejus sepulture traderent, ab eorum naribus odoris illius fragrantia non recessit. » Nec desunt alia non pauca exempla similia, tum vetera tum recentia. Ex quibus colligi potest, si corpora defunctorum post animæ glorificationem suavem spirant odorem, multo magis corpora viva et glorificata, sanctum quodam suavissimum spiratura. Accedit, quod refert idem Sanctus Gregorius de corpore Domini nostri vivente et gloriosissimo, cujus hæc sunt verba in libro quarto Dialogorum, et in Homilia quadam super Evangelia: « Tunc sursum respiciens (Tarsilla virgo) Jesum videntem vidit: tantaque subito fragrantia miri odoris aspersa est, ut ita quoque suavitas cunctis ostenderet, illic Auctorem suavitatis venisse » (*Lib. iv. c. 16. Hom. 38.*) Quod si corpus Redemptoris glorificatum odorem tantæ suavitatis spirat, omnino credibile est, omnia corpora Sanctorum in celo spiratura miram odoris suavitatem: decet enim ut membra capiti suo conformia sint non solum in claritate, sed etiam in odoris suavitate. Qui igitur odoribus delectantur, cogitent quali suavitate replendi sint, quando in horto illo divino tot millia florum celestium, undique spirantium odores varios et suavissimos, glorificatis naribus hauriant.

CAP. VIII.

De gaudeo sensus gustandi et tangendi.

De sensu gustandi scribit Theologi (*Vide Dionysium Carthusianum in 4. Sent. d. 44. art. 4. qui alios citat, et Dominicum a Soto in 4. d. 49. qu. 4 art. 3.*), non usuros beatos cibus

mortalibus sed habituros tamen oblectationem aliquam in eo sensu, ne supervacaneus esse videatur: futuram tamen oblectationem illam loco et statui beatorum et immortalium congruentem. De sensu tangendi conveniunt omnes, usum ejus non defuturum in cœlo, cum corpora beatorum sine dubio tangi possint, utpote vera et viva corpora, dicente Domino: *Palpate et videte; quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere* (Luc. xxiv.). Aberit tamen contractus omnis impurus a corporibus illis quæ concupiscentiam generandi nullam habebunt, et, ut ipse Dominus loquitur, *In insurrectione neque nubent, neque nubentur, sed erunt sicut Angeli Dei in cœlo* (Math. xxii.). Sed nos in his, quæ disputantur in scholis, immorari non volumus. Unum illud affirmamus, sensum tangendi non modicam voluptatem percepturum ex perpetua et optima corporis habitudine ob dotes corporis gloriosius, de quibus Apostolus in priore ad Corinthios: *Seminatur, inquit, in corruptione, surget in incorruptione: seminatur in ignobilitate, surget in gloria: seminatur in infirmitate, surget corpus spirituale* (I Cor. xv.). Ex quibus quatuor dotibus sive privilegiis corporum gloriosorum, una illa de gloria sive splendore corporis gloriosius, ad sensum videndi pertinent, ut suo loco diximus: reliquæ tres videntur ad sensum tangendi proprie pertinere. Nam quemadmodum, cum corpus gravatur morbis, plagis, vulneribus, quæ ad mortem ducunt: sensus tangendi est, qui patitur et dolet: sic etiam quando corpus bene valet, et sanum ac robustum est, sensus tangendi gaudet. Magno igitur gaudio sensus tangendi afficitur in cœlo, cum post resurrectionem corpora beatorum immortalitate et impassibilitate, atque adeo optima valetudine in æternum fruuntur. Quid non libenter darent viri, presentium principes, si per totam vitam a podagra, capitis, stomachi aut renum doloribus liberarentur? quale igitur gaudium erit in cœlo, a quo longissime non solum mors, sed omnis morbus et omnis dolor aberit? Proinde dotes illæ, per quas corpus corruptibile surgit incorruptibile, et corpus infirmum surgit impassibile, ad gaudium sensus tangendi pertinent. Sic etiam dotes agilitatis et subtilitatis, per quas corpus animale surgit spirituale, ad eundem sensum tangendi pertinere videntur. Siquidem spirituale dicitur et erit corpus gloriosum, non quod non vere habeat carnem et ossa, sed quod ita subje-

ctum sit spiritui, ut ad nutum spiritus sine difficultate et labore moveatur velocissime, ascendat et descendat, eat et redeat, et quælibet loca penetret, ac si non corpus, sed spiritus esset. Quemadmodum igitur sensus tangendi male habet et dolet, quando corpus grave cogitur sursum ascendere, aut velociter de loco ad locum moveri, sic e contrario gaudet et letatur, cum corpus sine lassitudine et labore vel sursum ascendit, vel de loco ad locum velocissime transit. En igitur, a quanta servitate corruptionis liberabuntur beati, cum non amplius egebunt equis, neque curribus, neque stipatoribus, neque armis, neque ulla re alia; sed ipsa per se corpora beata discurrunt velocissime quocumque voluerint, et ubique tutissima erunt, etiam inter medias armorum acies.

Utinam qui delicias spirituales gustare non possunt, quod palatum infectum habeant, saltem hæc maxima et perpetua bona corporalia considerarent atque ad illa afficerentur et ea quærent! sic enim fieret, ut paulatim ad altiora descenderent, et per hos gradus ad sempiterna gaudia tandem aliquando, Deo prestante, venirent.

CAP. IX.

De comparatione gaudiorum terræ cum gaudiis cæli.

Exposuimus pro nostra tenuitate, quæ sint gaudia præparata in cœlo iis, qui diligunt Deum: nunc quanta sint, argumentis quibusdam externis demonstrare conabimur, ac primum ex *comparatione* gaudiorum, quæ Deus inimicis suis et reprobis in hac vita sæpenumero tribuit. Et quidem tanta sunt gaudia in divitiis, in honoribus, in potestate, in voluptatibus variis, quæ Deus tribuit peccatoribus, inimicis suis, eum vel blasphemantibus, vel in eum non credentibus, ut beati fere ab omnibus judicentur. *Beatum*, inquit Propheta, *dixerunt populum, cui hæc sunt.* (Psalm. cxliii.) Quis ex amatoribus hujus sæculi non videat Salomonem, qui quadraginta annis regnavit, et divitiis, et deliciis omnibus abundavit, et septingentas uxores, et concubinas trecentas habuit; qui tamen, ex sententia Sancti Augustini reprobus fuisse videtur. Sic enim loquitur Sanctus Augustinus in Psalmos: « Ipse Salomon mulierum amator fuit, et reprobatus est a Deo ». (Psalm. cxxvi.) Et in

libris de civitate Dei, de Salomone dicit, quod Sallustius de Catilina: « Hic bonis iniis malos exitus habuit. » (Lib. xvii.) Sanctum Augustinum secutus est Sanctus Gregorius libro ii. moralium (Lib. ii.): « Hinc est, inquit, quod Salomon, qui sapientiam non perseveraturus accepit, in somnis hanc et de nocte accepisse describitur. » (Moral. cap. 2.) Nec dissimiles Salomoni sunt hoc tempore reges Turcarum, et Persarum, et Sinarum, et Tartarorum, qui regna amplissima possident, et voluptatibus carnis addicti nihil negant cordi, vel oculis, vel auribus, vel gustu, aut libidini, quod omnino desiderant.

At ut omitamus ista, quæ paucorum sunt, quanta gaudia tribuit Deus in commune mortalibus, quorum pars maxima Deum aut non novit, aut sicut par est non diligit, nec timet? Nonne terras cum omnibus suis divitiis et deliciis, animantibus, fructibus, floribus, metallis, in commune omnibus tribuit? Nonne maria, fontes, flumina, lacus cum tot generibus piscium, in commune omnibus tribuit? Nonne cœlum, quasi tectum hujus magne domus, tot stellis ornatum, in commune omnibus tribuit? Nonne solem suum oriri, et nubes suas pluere super bonos et malos ipse Dominus optimus et liberalissimus jussit? Quod si tanta gaudia peccatoribus reprobis, mancipiis suis ingratis, et omni supplicio dignis in hac vita tribuit, nonne æquum est, ut amicis et filiis suis gaudia sine ulla *comparatione* majora conservet? Audi Sanctum Augustinum in Psalmos: « Peccatoribus, inquit, blasphemantibus eum quotidie dat cœlum et terram, dat fontes, fructus sanitatem, filios, copias, ubertatem. Qui talia peccatoribus dat, quid putas eum servare fidelibus suis. » (In Psalm. 83.) De Sancto Fulgentio scribitur in ejus vita (Apud Surium, tom. 2.) eum vidisse aliquando Romæ gloriam senatus, et exclamasse: Quam speciosa potest esse Jerusalem cœlestis, si sic fulget Roma terrestris? et si in hoc sæculo datur tanti honoris dignitas diligentibus vanitatem, qualis honor et gloria præstabitur sanctis contemplantibus veritatem? Cerle Sanctus Augustinus, si quis alius, prudens rerum estimator, tanto intervallo distare censuit terrena quæcumque gaudia a cœlestibus, ut affirmare non dabitaverit, optabilis esse ad unam solam diem frui cœlestibus gaudiis, quam omnibus mundi gaudiis frui per nulla millia

sæculorum: atque hæc sunt ejus verba: « Tanta est jucunditas lucis æternæ, ut etiamsi non liceret amplius in ea manere quam unius diei mora; propter hoc solum innumerabiles anni hujus vita pleni deliciis et circumfluentia temporalium bonorum, recte meritoque contemnerentur, non enim falso ac parvo affectu dictam est: Melior est dies una in atris tuis super millia. » (De lib. arbitrio lib. iii. cap. ultim.) Quid hic dicemus? Si ista vera sunt, ut sunt omnino verissima, nonne æquum esset, ut aliquando sapere inciperemus? Hucusque dicere soliti sumus, contemnenda esse bona terrena, quia momentanea sunt; et amanda cœlestia, quia sempiterna sunt: nunc audiamus Augustinum, Doctorem sapientissimum affirmantem, etiamsi terrena essent æterna, et cœlestia momentanea, adhuc recto iudicio anteponenda esse terrenis cœlestia. Nonne igitur surdi, et cæci, et stupidi, et stulti sumus, si propter terrena bona non solum vilia, sed etiam caduca et brevia, contemnimus cœlestia, quæ pretiosissima et sempiterna sunt? Humpet tu, Domine misericors et miserator, surditatem nostram, illumina cæcitatem, excita stupiditatem, sana demeritiam. Ut quid enim signasti (Psalm. iv.) super nos lumen vultus tui, Domine, si hæc tam magna et tam necessaria non decernimus? et quare dedisti nobis iudicium rationis, si hæc tam evidentiā non videmus?

CAP. X.

De comparatione paradisi terrestris cum cœlesti.

Comparavimus gaudia mundi hujus cum gaudiis regni cœlorum: comparemus nunc breviter gaudia paradisi terrestris cum gaudiis paradisi cœlestis. Quanta fuerint gaudia paradisi terrestris, vel ex eo cognosci potest, quod ille erat quasi hortus deliciarum datus hominibus, qui creati erant ad imaginem et similitudinem Dei, cum reliqua terra data esse animantibus brutis. Unde etiam quando Adam peccando amisit honorem, in quo a Deo constitutus fuerat, et similis factus est jumentis *insipientibus* (Psalm. cxviii.) de loco ejectus ad locum istum amandatus fuit. Describunt Paradisum terrestrem Sanctus Alehmus Avitus in carminibus super Genesim, et alii, regionem amoenissimam et maxime temperatam, ubi

non ureret calor æstatis, nec læderet hiemis frigus: sed ver perpetuum floribus exhilararet, et autumnus fructibus omnium generum redundaret. Sed verba ejus audiamus:

Hic ver assiduum cœli clementia servat.
Turbidus Austro abest semperque sub aere sudo
Nubila diffundit, jugi cœsura sereno.
Nec poscit natura loci quos non habet imbres;
Sed contenta suo doliantur germina rore.
Sic cum desit hiems, nec torrida ferveat æstas,
Fructibus autumnus, ver floribus occupat annum.

Sanctus Basilius in libro de paradiso. « Illic, inquit, plantavit Deus paradysum, ubi non est ventorum violentia, non temporum immodestia, non grandio, non fulmina, non turbines, non hiberna congelatio, non veris humiditas, non æstivus calor, non autumnalis siccitas: sed temperata ac pacifica concordia temporum inter se. Tempora enim circa illum locum tripudiant, imo simul etiam cum bonis suis stipatim concurrunt veris jucunditates, æstatis alimenta, autumnalis lætitia, hiberna quies. Tenues et perlicidae sunt aquæ, multam in aspectu jucunditatem habentes, majorem vero utilitatem, quam jucunditatem, exhibentes. Prius igitur ipsum locum creavit Deus, dignum excipiendis Dei plantis. Deinde plantavit in ipso omnigenas arborum pulchritudines, et gratissimum aspectum et jucundissimam fruitionem per ipsas largitus. » Sanctus Augustinus in libris de civitate Dei sic de Paradiso terrestri loquitur (*Lib. xiv. cap. 10. de Civitate Dei*): « Quid timere vel dolere poterant illi homines in tantorum tanta affluentia bonorum, ubi nec mors metuebatur, nec ulla corporis mala valetudo, nec aberat quidquam, quod bona voluntas adipisceretur, nec inerat, quod carnem animumve hominis feliciter viventis offenderet? Amor erat imperturbatus in Deum atque inter se conjugum fida et sincera societate viventium, et ex hoc amore grande gaudium, non desistente quod amabatur ad fruendum. Erat devotio tranquilla peccati, qua manente nullum omnino aliunde malum, quod contristaret, irruerat. » Et infra: « Quam igitur felices erant primi homines, qui et nullis agitabantur perturbationibus animorum, et nullis corporum lædebantur incommodis, tam felix universa societas esset humana si nec illi malum, quod etiam in posteros trajicerent, nec quisquam ex

eorum stirpe iniquitatem committeret, quæ damnationem reciperet. » Hæc S. Augustinus. Omittit, quæ scribunt de incredibili amœnitate et fecunditate paradisi terrestris Claudius Marius Victor, libro primo Carminum in Genesim, S. Joannes Damascenus libro II. De fide orthodoxa cap. 11. S. Isidorus lib. XIV. Etymologiarum cap. III. et Rupertus Tuitiensis lib. I. in Genesim, cap. 37.

Sed quidquid sit de his particularibus, certe ex ipsa Scriptura colligimus sine dubio beatiorum eum locum fuisse, quam nostra hæc habitatio sit; quoniam in poenam peccati Adamo dicitur: « Quia audisti vocem uxoris tuæ, et comediti de ligno ex quo præceperam tibi ne comederes, maledicta terra in opere tuo: in laboribus comedes ex cunctis diebus vitæ tuæ: spinas et tribulos germinabit tibi. » (*Gen. III.*) Et mulieri dicitur: « Multiplicabo ærumnas tuas, et conceptus tuos: in dolore paries filios, et sub viri potestate eris et ipse dominabitur tui. » In Paradiso igitur non fuisse sterilitas terræ, neque laborandum in eo colenda fuisset, neque spinas et tribulos germinasset: et mulieres non concepissent unquam frustra; sed omnes conceptus partus suos, eosque felices habuissent: et quamvis subjectæ viris fuissent, non tamen despoticæ imperio, sed civili et moderato. Itaque felicem vitam homines illi sine timore et dolore, sine labore et angustis, duxissent.

Et si paradysus terrestris omni malo caruisset, et multis magnisque bonis abundasset: quid de cœlesti Paradiso sentiendum erit, qui tanto esse debet felicius, quanto est altior; et tanto melior, quanto pro melioribus institutus? Altitudo cœli beatorum sine ulla comparatione sublimior est paradiso Adami: et homines in cœlo beati, qui peccare et mori non possunt, longe ac longe meliores sunt incolis paradisi terrestris, qui peccare et mori poterant. Illud igitur, ut paradysus cœlestis non solum omni malo careat, sed bonis omnibus redundet, sine comparatione ulla pluribus et majoribus, quam ea essent, quibus paradysus terrestris redundabat. Quæ cum ita sint, agamus Deo gratias, quod per Filii sui redemptionem pro paradiso terrestri invidia Diaboli nobis erepto, paradysum cœlestem longe beatiorum simus adepti: et tum ne simus ingrati tanto liberatori, tum ne nos ipsi nobis hostes videamur, contendamus totis viribus ad cœlestem paradysum aditum invenire, eumque nobis

fide integra, spe sincera, charitate perfecta, et bonis operibus aperire.

CAP. XI.

De comparatione bonorum mundi, et bonorum Paradisi terrestris simul cum bonis paradisi cœlestis solius.

Sed jam progrediamur ulterius, et comparemus omnia bona mundi hujus, et bona terrestris paradisi simul posita, cum bonis solius cœlestis Paradisi, et videamus an forte illa simul juncta præponderent. Id vero efficiemus, si fingamus, divitias, inaperia, voluptates, et omnem gloriam Salomonis, et aliorum similium felicissimorum hominum, posse sine labore acquiri, et sine timore retineri; et posse etiam ejusmodi felicissimos homines nunquam peccare, et nunquam mori, sic tamen, ut possint etiam peccare et mori. Hoc igitur posito, securus affirmo, bona paradisi cœlestis solius longe præponderare bonis omnibus mundi et paradisi terrestris simul positis. Id vero inde colligo, quod bona illa simul juncta nunquam possint humanum animum replere, neque desiderium ejus satiare, quia cor humanum boni infiniti capax est, illa vero omnia finita sunt. Itaque semper verum erit, quod S. Augustinus in principio Confessionum suarum dicit: « Fecisti nos, Domine, ad te, et inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te. » (*Lib. I. Conf. cap. 1.*) et verum est quoque, quod sanctus Propheta canit: *Satiabor, cum apparuerit gloria tua.* (*Psal. XVI.*) Donec autem inquietum cor erit, miserum erit; et si miserum erit, beatam non erit. Paradysus autem cœlestis id habet potissimum, ut satiet animam, et omnem inquietudinem auferat. Quid enim desiderare poterit, qui similis erit Deo, quia (*I. Joan. III.*) videbit eum sicuti est? quid desiderare poterit quem Deus constituet super omnia (*Matt. XXIV. Matt. XXV.*) bona sua? quid desiderare poterit, qui cum Deo regnabit, et coheres Christi erit (*Hebr. I.*), quem Pater constituit heredem universorum? nisi quis Deum ipsum inquietum cor gerere, et miserum esse dicere audeat. Deinde bona illa mundi, et paradisi etiam terrestris, quantumque et qualicumque fuerint, hoc ipso quod amitti poterant, perfecta bona non erant, nec satiare poterant, neque quietum animum reddere valebant, ac per hoc vere

beatum et felicem hominem non faciebant: at bona cœlestis paradisi undequaque perfecta et stabilia sunt neque amitti neque diminui nullo modo possunt. Sancti enim in illis felicissimis sedibus constituti, nec mori possunt, nec peccare possunt, et de sempiterna felicitate certissimi sunt.

Aperiant ergo mortales oculos mentis, et serio recogitent, quanti momenti sit, cœlestem paradysum non amittere. Agitur enim hic vere de summa rei, non de rebus minutis, aut fugacibus. Prorsus enim divino iudicio Sapientia Dei dixit: *Quid prodest homini, si mundum universum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur* (*Math. XIII. Marc. VIII. Luc. IX.*)

CAP. XII.

De comparatione pretii paradisi cum ipso paradiso.

Postrema comparatio erit de pretio, quod emptus est Paradysus a Christo, et quo a nobis etiam emi debet, cum ipsis Paradisi magnitudine atque præstantia. Christus pretio sanguinis sui emit nobis paradysum cœlestem, quem invidia Diaboli nobis eripuerat, non ut ipse haberet, sed ut nos etiam illo privaremur, ad hoc enim seduxit Evam, et per illam Adamum impulsit in prævaricationem, ut poenæ suæ consortes haberet. Christus igitur est prudens ille mercator (*Matt. XXI.*), qui dedit omnia sua ut compararet pretiosam margaritam, per quam regnum cœlorum significari satis aperte ipse docuit; ipse est, de quo Apostolus loquitur, cum dicit: *Empti estis pretio magno.* (*I. Cor. IV.*) Et Apostolus Petrus: *Non corruptibilibus auro vel argento redempti estis; sed pretioso sanguine quasi Agni immaculati Christi, et incontaminati.* (*I. Petr. I.*) Et rursum: *Etum, qui emit eos, Dominum negant.* (*II. Petr. II.*) Christus enim eodem tempore et nobis emit paradysum, et nos ipsos emit. Nam et nos captivi facti eramus, et paradysum amiseramus per peccatum: Christus vero redimens nos a peccatis, et captivitate Diaboli, simul filios et heredes Dei constituit, et per hoc paradysum nobis restituit. Hinc igitur aperitur magnitudo cœlestis paradisi, quod infinito pretio dignus sit visus sapientie Dei. Si nunc inter homines prudens ditissimusque mercator margaritam pretiosam emeret, omnibus fa-

culatibus suis libenter distractis, certe nemo dubitaret, margaritam illam tam esse eximiam et singularem, ut dignum pretium jux inveniret. Quanti ergo facienda esset, si iudicio ullo praediti essemus, possessio regni caelestis, quam sapientia Dei, Verbum incarnatum, omnibus laboribus, et sudoribus, et doloribus suis per triginta trium annorum spatium, ac demum sanguine suo et morte sua pretiosissima comparavit? Nimis omnino stulti sumus, si rem illam pretio vilissimo temporalium quorumcumque honorum vendimus, quam Christus Dominus infinito pretio dignam duxit.

Quid? quod non solus Christus sanguine suo paradikum emendum nobis existimavit; sed sancti omnes ab illo edocti, quidquid habebant, quidquid valebant, quidquid erant, libentissime exponebant ut paradikum eumdem emerent. Quin etiam B. Paulus clamat: *Non sunt condigne passiones hujus temporis, ad futuram gloriam, quae revelabitur in nobis.* (Rom. VIII.) Et si quis a sanctis Martyribus omnibus peteret, an libenter tot suis acerbissimis tormentis paradikum emerit; et a sanctis Confessoribus, an libenter tot suis vigiliis, jejuniis, orationibus, elemosynis, persecutionibus paradikum emerit: certe clamarent omnes cum Apostolo: *Non sunt condigne passiones hujus temporis, ad futuram, gloriam, quae revelabitur in nobis.* Quamquam enim Christi sanguis pretium paradisi pro nobis fuerit non solum dignum, nempe supereminens et excedens dignitatem rei, quae emitur: tamen voluit etiam ut nos emeremus, quo nos honoraret et exaltaret. Magna enim est hominis gloria, quod paradikum obtineat non solum ex merito Christi, sed etiam ex merito suo, quod tamen a Christi merito vim acceperit. Et si quis nolit, cum possit, bona agere et mala pati, ut paradikum emat, expellitur a mereatura Christi, tanquam servus malus et piger, ut (Matt. XXV.) Christus ipse movet in parabola de talentis: et Apostolus graviter monet cum dicit: *Si filii, et haeredes; haeredes quidem Dei, cohaeredes autem Christi; si tamen compatimur, ut et conglorificemur.* (Rom. VIII.)

Ac ne quis forte queratur, se non habere dignum pretium, sciat non postularia nobis, nisi id, quod habemus. Sic enim loquitur Sanctus Augustinus: «Regnum Dei tantum valet, quantum habueris.» *Tract. in Psal. XLIX.* Et probat exemplis Scripturae divinae: «Quid tam vile, quid tam terrenum quam

frangere panem esurienti? tanti valet regnum caelorum. Scriptum est enim: Possidete paratum vobis regnum, esurivi enim, et dedistis mihi panem. Emit vidua duobus minutis. Emit Petrus relinquens retia. Emit Zachaeus, dando dimidium matrimonii.» Haec Sanctus Augustinus, cui consonat venerabilis Beda, cum dicit, eum, qui nihil habet praeter se, dando se, illud emere. «Res illa, inquit, id est regnum caeleste, aliud non quaerit pretium, quam te ipsum tantum valet, quantum es tu; te da, et habebis illud.» (*Serm. XIX. de Sanctis.*) Certe enim Lazarus mendicus nihil habebat, quod daret, nisi patientiam in doloribus, et portatus est ab Angelis in sinum (*Luc. XVI.*) Abrahæ: et bonus latro nihil habuit in hoc mundo, quod suum esset, praeter liberam vocem, qua clamavit: *Memento mei, cum veneris in regnum tuum,* et audivit continuo: *Hodie mecum eris in paradiso.* (*Luc. XXIII.*) O vere magnam Dei liberalitatem! o ineffabilem hominis felicitatem, cui cum Domino suo de pretio rei super omnes pretiosissime tam facile transigere potest! Optas homo a Deo paradikum omnium voluptatum? Da te ipsum, et habebis illud. Quid est, Da te ipsum? Ama Deum ex toto corde tuo, humiliare sub potenti manu ejus, lauda illum in omni tempore, acquiesce libenter voluntati ejus, sive divitem sive pauperem, sive gloriosum sive ingloriosum, sive sanum, sive aegrotum te esse velit. Omnis enim voluntas ejus bona est, et omnia judicia ejus justa sunt. Dicas Deo, Tuus sum ego, fac de me secundum beneplacitum tuum, non resisto, non reclamo, non detrecto imperium: *Paratum cor meum, Deus, paratum cor meum.* (*Psal. CVII.*) *Non mea voluntas, sed tua fiat.* (*Luc. XXII.*) Hoc holocaustum super omne pretium est apud Deum, qui honorum nostrorum non eget. (*Psal. XV.*) *Nunquid vult Dominus, inquit Samuel, holocausta et victimas, et non potius ut obediat voci Domini?* (*I Reg. XV.*) Hoc holocaustum obedientiae offerebat quotidie Christus Patri, quod ipse testatur cum ait: *Quae placita sunt ei, facio semper.* (*Joan. XVIII.*) Et Apostolus Christi verus imitator: *Contentinus sive absentes, sive praesentes, placere illi.* (*I Corin. V.*) Haec perfecta renuntiatio omnium, quae homo possidet (*Luc. XIV.*) vel possidere cupit: haec abnegatio sui ipsius, ut Deo soli serviat, est verum pretium paradisi. Neque, qui hac ratione dat seipsum, ut paradikum emat, amittit seipsum,

sed verissime felicissimeque invenit se ipsum, dicente Domino: *Qui perdidit unam suam propter me, inveniet eam.* (*Matt. X.*) *Et qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam aeternam custodit eam.* (*Joan. XII.*) Sed quoniam haec sapientia abscondita

(*Matth. XI.*) est a sapientibus et prudentibus hujus mundi, qui vere stulti sunt apud Deum, et stultorum (*Eccles. I.*) infinitus est numerus, ideo multi sunt vocati, pauci vero electi. (*Matth. XXII.*)

LIBER QUINTUS

CAP. I.

De thesauro abscondito in agro.

De sanctorum felicitate sub nominibus locorum in quibus habitant ii, qui vere felices sunt et beati id est, de regno caelorum, de civitate Dei, de domo Domini, et de Paradiso deliciarum, hucusque scripsi, quod meditanti Deus suggerere dignatus est. Addam nunc aliquid de felicitate eadem sub nomine rerum, quibus Dominus felicitatem sanctorum in parabolis comparavit. Initio vero sciendum est, verba illa Domini, *Simile est regnum caelorum, quibus in parabolis suis Dominus passim utitur, non referri semper ad verba proxime sequentia, quasi cum Dominus dicit: Simile est regnum caelorum homini negotiatori, sensus esset, regnum caelorum esse simile homini negotiatori: sed referri ad totam narrationem, in qua per similitudinem demonstratur via ad regnum caelorum: et aliquando ipsum regnum caelorum: sive caelestis regni beatitudinem describi obscurius, aliquando clarius, aliquando nullo modo attingi. Explicabo singula membra divisionis.*

Cum Dominus apud Mattheum proponit parabolam de seminante (*Matth. XIII.*), describit fructum, quem parit Evangelicae praedicationis juxta varias terrae dispositiones, et hoc vocat mysterium regni Dei: sed de beatitudine sanctorum nihil dicit. Cum vero idem Dominus in eodem loco addit parabolam de zizanibus, attingit breviter felicitatem sanctorum, cum dicit, triticum congregandum in horreum Domini, zizaniam vero alliganda in fasciculos ad comburendum. Sed cum in eodem loco narrat parabolam de quarente bonas margaritas, et de interveniente thesauro in campo abscondito, jam cla-

rius comparat regnum caelorum margaritae et thesauro. Atque hujus tertii generis invenio sex tantum inter parabolam Domini unam de thesauro abscondito in agro, alteram de margarita pretiosa, tertiam de denario dirnuro, quartam de domino distributivae talenta, quintam de cena magna, sextam de nuptiis, quibus addemus duas similitudines ex Apostolo, unam de currentibus ad bravium, et alteram de certantibus in agone. Ita erunt octo considerationes de vita beata sanctorum ex nominibus parabolicis.

Prima igitur parabola, quae habetur apud Sanctum Mattheum, *Simile facit regnum caelorum thesauro abscondito in agro* (*Matt. XXIV.*). Et breviter docet, quomodo possit acquiri cum ait: *Quem qui invenit homo, abscondit, et pro gaudio illius vadit, et vendit universa, quae habet, et emit agrum illum.* Thesaurus significat copiam ingentem auri, argenti, et lapidum pretiosorum: et, ut monet Paulus Jureconsultus (*ff. De acquir. rerum dom. L. Nunquam.*), debet esse tam antiquus, ut ejus non exstet memoria; et ideo non habet proprium dominum, sed jure pertinet ad invenientem. Hic thesaurus est ipsa Divinitas, quae abscondita est in agro humanitatis Christi, ut recte exponunt sanctus Hilarius et Sanctus Hieronymus in commentario ad caput Matthaei tertium decimum. In Christo enim, ut ait Apostolus, abscondit sunt omnes thesauri scientiae et sapientiae Dei. (*Col. II.*) Divinitas autem est verissimus thesaurus omnium honorum, et vere tam antiquus, ut nulla ejus exstare possit memoria, cum sit aeternus, et saecula omnia praecesserit: neque dominum habuit unquam hic ingens thesaurus, cum ipse sit Dominus omnium. Sed tamen ad jus inventionum accedere dicitur, quia ipse libenter se donat iis qui venditis omnibus eum acquirere satagunt. Dicitur autem abscon-